חנה אריאל — שאלה ותשובה

חנה אריאל · להדפסה · מבית דוד

לאה' ידידי ה"ה הרבני המופ' ומופלג חו"נ וכו' כ"ש מו"ה יקותיאל זוסמאן נ"י ההמ"ץ דק' לאחוויץ.

אמש קבלתי מכתבו עפ"י פאצט לבעליצא. ועתה באתי להשיבו כהוגן על כל דברי האגרת שלו בעז"ה:

נידון העגונה בקשתי לזרז את המ"ץ דפרילוק שישיב כלום בל יאחר ואותו שהלך למרחוק אין אנו אחראין לידע ממנו שום ענין:

על אודות הגרושה לאה רחל מסביבת הארדניע כתב מעל' שבתשו' טור אבן מתיר בכתב דמתקרי. הנה ס' הנ"ל אין עמדי וגם בכל קהלתנו לא נמצא. רק נהירנא בעוד, שהיו יהודים בכפרים בסביבתנו ראיתי בדרך במלון ס' הנ"ל וראיתי תשובה זו בענין דמתקרי. וכמדומה לי שנידון שלו הי' קל קצת מנדון דשו"ת אדמו"ר נב"מ. אף שסברותיו היו נוטות לסברת בעל ס' פרח שושן שהובא **זה כ' שנת תקפ"ט שנה א' לרבנות רבינו וגם אז כ' ומי כמוהו מורה. ופי' בשו"ת ממנו שבחלק המאמרות שהי' אח"כ במשך שנים רבות שאז הכיר את רבינו לאדמו"ר יעו"ש:** ודחהו בשתי ידים וגם סברות והוכחות התשו' לא נתחוורו אז בעיני לסמוך עליהם ודקדוקיו בדבור תוס' כמדומה במ' ב"ב לא הוטב אז כלל בעיני. אך פרטי דבריו איני יודע ואיני זוכר כלום לחוות דעתי עתה להלכה למעשה. אבל ברור ענין השאלה מסביבות הארדני הנ"ל כמדומה לי שאינה ממש כשאלה דתשו' אדמו"ר הנ"ל. ומחמת שהייתי אז בעת כותבי בטרדת הדרך. נשכח ברור המעשה איך היתה. ממני. ואראה בע"ה לחקור אח"ז וגם להשיג ס' הנ"ל ולהשיבו כאשר יתן ה' דעת ותבונה. והנה אקוה שיהי' אי"ה א) הרב הגדול מו"ה מנחם מענדל נ"י מליבאוויטש בגאדיץ בודאי יהי' מעל' אצלו וראוי להגיש דברי השאלה הזאת אליו ומי כמוהו מורה:

בדבר השאלה קולית שנשברה סמוך לגוף ונקשרה שבר על שבר ולא נבדקה כלל שהתיר מעלתו הכלים אחר מעל"ע ואמר שגם הבשר הי' מתיר ואיננו כי כבר אכלוהו ושיש מאן דהו מערער עליו לומר שזהו נגד הפוסקים ומעל' האריך לברר טעמו ונימוקו כיד ה' הטובה עליו. וכללות דבריו הוא ענין הס"ס שמא לא נפסק ושמא לא נתעכלו הניבין:

אעתיק לו לשון המנ"י ספ"ו סקי"ד שלפי הנראה ממכתבו לא ראה בפנים וז"ל שם. וז"ל או"ה כלל נ"ג ד"ג ואין אנו בקיאין להבחין אי גם איעכול ניבי' או אם איפסק לבדו ונהגו להטריף עכ"ל. משמע מדבריו דעכ"פ בעינן שנפסק אבל היכא דלא איפסיק ניבי' לא חיישינן לאיעכול ניבי'. וכ"כ מהרש"ל בפא"ט ובאו"ש וכן משמע בחה"ר ובתה"א בית שני שער ג' דמ"א דאיעכול ניבי' אינו נטרף אלא דבעינן שנפסק מחמת העיכול וכן מבואר בב"י סנ"ה לגרסת הרא"ש והרשב"א ע"ש אכן הב"ח החמיר אף דלא איפסיק ניבי' מ"מ שמא נתעכלו לבדו וטריפה וכן נראה משמעות הרב בש"ע סנ"ה דפסק בסתם לאסור כל שמוטת ירך. ועיין בש"ך סנ"ה סק"ג עכ"ל המנ"י הנה נראה לעין דהמנ"י ס"ל דאפשר להיות עיכול בלא נפסק ומ"ש א וחיישינן לאעיכול ניבי' ר"ל דלא חיישינן לאסור אפי' חזינן דאיעכול ניבי' דבאיפסק ליכא משום חסרון בקיאות וכיון דחזינן דלא א פסק אע"ג דחזינן נמי דאיעכל כשרה דתרווייהו דוקא בעינן. והכי מפרש הוא דברי מהרש"ל ביש"ש פא"ט ובאו"ש. והמעיין שם יראה דיש מקום לפרש כן. ומ"ש בשם חה"ר היינו ודאי רק דבעינן תרתי ובחדא לא מטריף מדינא דגמ'. וכן יש לדקדק מלשון התה"א שם לדקדק איזה מהן קודם לא מוכח מידי לא בחה"ר ולא בתה"א רק מדקדוק לשונו ז"ל פעמים מקדים איעכול לאיפסק ופעמים מהפך לפי הענין. נראה דנפסק קודם. ולשון זה דנפסק מחמת העיכול הוא ל' המנ"י עצמו ולא נז' ברשב"א אבל בב"י סנ"ה מבואר דעיכול קודם עיי"ש. והנה לפ"ז א"צ למ"ש רומע"ל לענין הס"ס דא"צ להתהפך ע"פ דברי הש"ך סק"ג דודאי לדברי המנ"י מתהפך הוא שפיר. כיון דתרווייהו בעינן וגם צריך להתהפך. שהרי אפשר להיות זה בלא זה דלא כש"ך. ומה שראה בבינת אדם שדוחק א"ע לומר שמא אין כאן ריעותא כלל בניבין ואפי' נפסק ושמא לא איעכל וכו'. אין זה רק מחמת חולשת הס"ס הנ"ל רצה לעשות מזה ספק א' מתיר יותר דהיינו לפי סברתו בכללי ס"ס עיי"ש דפי' ספק א' קרוב להיתר יותר והיינו שאין ריעותא כלל ומ"מ נראה יותר שגם הוא טעה בפי' דברי המנ"י כדעת מעל' וראי' לזה שאל"כ אין השגתו על רמ"א כלום מלשון או"ה. וק"ל למעיין בל' או"ה ומ"מ אין דעתי נוחה בס"ס זה לא מבעיא לגרסת הרי"ף והגאונים ז"ל (עבב"י) לא נז' כלל בגמ' נפסק. אלא אפי' לגרסת הרשב"א והרא"ש שהיא העיקר. מ"מ הא איפסקא הלכתא בגמ' אפי' איפסק נמי כשרה עד דאתעכל אתעכולי. תו אין להכניס סברת רבה בס"ס וכיון דהא בהא שייכא ותליא ר"ל שהעיכול בא מחמת נפסק או שהנפסק, בא מחמת עיכול. אין זה רק גמר הריעותא. וכ"ש מה שהזכיר עוד בב"א הנ"ל שמא לא נפסקו רובן. דכל כה"ג אינו בגדר ס"ס לפענ"ד אלא אם הי' התחלת הריעותא מנפסק או נעכל לחוד. דאז שפיר י"ל שמא אין כאן ריעותא כלל ואפי' יש קצת ריעותא שמא לא נגמרה. דומיא דספק על ושמא לא דרס דסנ"ז. אבל כאן עיקר הריעותא הוא בוקא דאטמא דשף מדוכתי' (וכן הוא בחה"ר ובתה"א דמש"ה קאמר בשב טריפתא דר"פ א"ט הא דרב מתנא ולא דר"י ע"ש וכ"ש דאפי' ר"י נמי לא אמר אלא שמוטת ירך טריפה וע"ש) א"כ אין זה אלא ספק א' שמא לא נגמרה הריעותא. ובכה"ג נלע"ד שאין להתיר מכח ס"ס דאלת"ה מחט בחלל הגוף נמי נימא שמא לא נתחב כלל בא' מאברים הפנימים ואפי' נתחב שמא לא ניקב לחלל האבר. וכן בכוליא שנאבדה ולא בדקו אם הגיע לחריץ שהביא בבה"ט סמ"ד בשם כמה שו"ת לאסור מספק. ולפי מה דקיי"ל דעד החריץ ועד בכלל י"ל ג"כ ספק לא יצא מבשר הכוליא דאז ודאי לא הגיע לחריץ ואפי' יצא שמא לא תפס מקום החריץ ומשמע שם דגם אחר יציאת חוץ מהבשר ג"כ לא בדקו. ועוד דאל"ה לא הו"ל לסתום אלא לפרש אלא דבנד"ד הי' מקום לצרף לזה ספק דשבור אינו כשמוט. אך כ"ז היינו אם בדקו בעו"ב והיו שלמים לגמרי דאל"כ יש מקום להחמיר מצד ס"ס לאיסורא דהיינו שמא נעכל ושמא יצא לחוץ ומכ"ש לפי מסקנת המנ"י שכתב אכן הב"ח וכו' דפשיטא דאין כאן ס"ס כלל וכלל שהרי אפשר להיות עיכול לבד ובהא לחודי מטרפא. ואפי' בהפ"מ דמקילינן אף לדעת הרב הנה לפי סברא זו דמנ"י דיכול להיות עיכול קודם וטריפה בהכי אין להקל רק לסמוך על בקיאותינו דלת איעכל אבל בנאבד מאין לנו להקל לפי סברא זו וק"ל. ולדעת הש"ך נמי באין הפ"מ דנראה ודאי שחושש לדעת הרב והב"ח (שלא כדעת מעל' וכדלקמן) הוי ספק חסרון חכמה שנאבד דטריפה לדעת הפמ"ג סנ"ג ולב"ש בהקדמה ודבריהם נכונים למעיין. וכן בשו"ת נוב"י אחר כל האריכות לא הסכים להתיר אף בשבירה כקולמס דהוי שא"ש יחדיו ידובקו רק אותן חתיכות שנמלחו עמה ולא. השבורה עצמה ואפי' בהפ"מ דלדעת הש"ך הנ"ל הי' מקום לומר הך ס"ס דב"א שרוצה מעל' לסמוך עליו. אך כבר נתבאר בדעת המנ"י עצמו חולשת הס"ס הנ"ל כדלעיל. ע"כ לענין הלכה למעשה אפי' בהפ"מ מאד מאן ספון להתיר נגד המפורש בדברי הלב"ש לאסור. וכ"ז היינו בשבור דוקא וכ"ש בנשמט ממש וק"ל:

ועתה אבא למלאות בקשתו להשיבו על דברי אגרתו. הנה בס' בינת אדם עצמו לא סמך על הס"ס הנ"ל וכתב ואולי י"ל דשכיח וסוף דבר מסכים להלכה לאיסור וידוע מ"ש ז"ל דאין למדין הלכה מפי תלמוד ולכן משו"ת של ב"א הנ"ל אין להחליט דחשיב לי' הך ס"ס וכמשנת"ל באריכות. ועל מ"ש דשכיח משיג מעל' דא"כ איך מוכיחים הפוסקים שהביא הש"ך בס' נ"ג לאסור ס' השקול דלמא שאני הכי דשכיח ע"כ ואין זו השגה דהתם לא מיירי בנאבד רק בלא ידע וכמ"ש הפוסקים שמזה נתפשט המנהג לאסור מחמת חסרון בקיאות וי"ל דזה לא הוי שכיח שמה שנראה שאינו נעכל יהי' אעפ"כ באמת נעכל וק"ל. גם לא ידעתי מי הגיד למעל' שהפוסקים מוכיחי' כן מדברי בה"ג אפי' ממה שהובא בש"ך אין שום משמעות הוכחה. והמעיין בספריהם בסמ"ג וסמ"ק והתרומה ותשו' מהר"מ וכה"ג יראה להדיא דלא הביאו דברי בה"ג רק לענין פסק הלכה ושוב מפרשי' דלא תקשי נימא נשחטה הותרה וכו'. ולפ"ז פשיטא די"ל דבאיעכול ניבי' הומ"ל דשכיח אלא

דעדיפא קאמרי וקושטא קא אמרי דלא אמרינן נשחטה אלא כשיש לתלות וכו'. וגם מה שהחליט הש"ך בדעת הפוסקים שהזכירו חסרון חכמה דס"ל להקל בספק השקול צע"ג למעיין היטב בלשון הפוסקים. ואין כאן מקום הענין. וכ"ש שאין מקום לדברי מעל' שכ' אח"כ וכן כל אלו הפוסקים וכו' דמשום דהוה חסרון חכמה א"כ מבואר דל"ש וכו' ע"כ במכתבו. למעיין בספרים הנ"ל וסגנון לשונם ז"ל דכללא קא אמרי ומלתא חדתא קמ"ל ואין מקום למעל' להתלות בו להחליט סתירת חשש איסור של הב"א דאפשר דל"ש. עוד כ' מע"ל. כי בסנ"ה פסק הש"ך וכו'. נפלאתי הלא כל עצמו של מעל' לא בא להתיר זה אלא מס' בינת אדם הנ"ל אלא דרצה לדחות חשש איסור שלו על נקלה. עכ"פ אמאי שבקי' לס"ס של הבינת אדם. שבכלל דבריו דברי מעל' ועדיפי טובא שהב"א דקדק לומר שמא לא הוי ריעותא כלל בניבין. וזו מדרכי הס"ס היא בודאי לומר כן כמ"ש למעלה אם לא כמ"ש לעיל דעיקר הריעותא היא ההשמטה דשף מדוכתי' כנ"ל. אבל לשון רומע"ל אין מספיק כהערתו בעצמו דשם אחד הוא. ומ"ש דס' א' מתיר יותר דאם לא נפסק ליכא מ"ד דטריפה משא"כ נפסק דאיכא מ"ד. לא ידענא מאי קאמר. אי מ"ד בפוסקי' פשיטא דאיכא ואיכא. ואי מ"ד בגמרא קאמר אע"ג דלאחר פסק הלכה דאיפסקא בגמ' בלשון והלכתא לא שייך להכניס בס"ס דעות החולקים תחלה בגמרא. אך גם זאת תימא רבתי דבהדיא בגמרא היינו דרב מתנא דשף מדוכתי' לחודי' טריפה. ואף דבפ"ח נזכר ס"ס זה. עיי"ש דהיינו ברואה ואינו בקי אם הוא נפסק או לא וגם מסופק אם זהו עיכול או לא. ובכה"ג הוי שפיר ב' שמות כילדה זכר ונקבה דתה"ד והובא בכללי ס"ס סי' הנ"ל שמא מה שנראה נפסק אינו נפסק באמת וא"כ ודאי אין כאן עיכול ואפילו אם הוא נפסק שמא אעפ"כ אין כאן עיכול וע"כ לולא דהוי סח"ח ודאי דהוה חשיב ס"ס מ"ב משא"כ בנאבד אין כאן אלא מקום וצד אחד להסתפק בו שמא נעכל ושמא לא נעכל וד"ל. והב"א נשמר מזה וכ' שמא אין ריעותא כלל בניבין עי"ש וגם בהא שדינא נרגא לעיל. עוד כ' מעל' ומדי דברי וכו' וכו' כי הש"ך כתב לחלק וכו' וא"כ בנשמט ליכא ס"ס דהוי סח"ח אף בה"מ. אבל בנשבר וכו' וכו' וא"כ אם לא נבדק כלל יש להכשיר מטעם ס"ס ע"פ, אין לשונו מדוקדק כלל דמה ח"ח יש בלא נבדק כלל אם יהי' בזה דין ס"ס יהי' גם בנשמט. ומאי אולמא דנשבר רק ששם סומכין על בקיאותינו ואיזה בקיאות יש בנאבד. ואם כונתו דבנשמט הוי סח"ח שנאבד וכמ"ש הפמ"ג סנ"ג והלב"ש כנז"ל. ובנשמט הוי נאבד גרידא כך הי' לו למעל' לכתוב. ולא לינקוט ליכא ס"ס דהוי סח"ח אף בה"מ אל דברים אין להם שחר, ובשגיאה זו שנה מעל' בדבריו עוד לקמן שכתב ואם לא ק שנפסק אפשר שיש להתיר וכו' משמע דבנאבד קאי וא"כ מה זה שכתב קודם לזה אם לא ראינו שנפסק לא הוי ס"ס משום ח"ח. ואי בנאבד מה חסרון חכמה ש בו אם לא כנ"ל דר"ל סח"ח שנאבד וכאמור. ומה שצידד לקיים דעת נו"ב בפי' ולאינו בקי בנתעכלו שבש"ך סק"ו. יפה כיון דודאי לא טעה הגאון בזה כמו שחשב עליו בעל לבו"ש ופשט לשון הש"ך והפר"ח מורה ודאי דאינו בקי ממש קאמרי. אך מה שרוצה מעל' לומר דהש"ך ס"ל כרש"ל בסק"ג. זה אינו בודאי. חדא דהא הש"ך עלי' דהרב קאי למ"ל להפסיק בדברי מהרש"ל ולחזור לד' הב"ח והרב והו"ל לכתוב וכן דעת הב"ח אבל מהרש"ל וכו' כדרך שמביאין המחברים סברא החולקת. והוא עשה להיפך בזה. ומה שהביא אח"כ מה דמשמע מדברי מהרש"ל דנעכל ודאי נפסק כו' לא הביא בדרך מחלוקת כלל. ולכן כתב ומשמע ולא כתב אבל מדברי מהרש"ל משמע וכו' שכן הי' ראוי לומר אם בא לחלוק. ובכונתו במ"ש ומשמע מדברי מהרש"ל וכו' עיין פ"מ. ועוד י"ל באופן אחר וק"ל. וזה ברור ופשוט ואין ספק בזה. וכן מוכח נמי מסק"ו ואם רואה שנפסקו וכו'. דמלשון זה משמע בפשיטות דשלא במקום הפ"מ מודה להרב ממש וק"ל:

עוד שגה מעל' מאד במ"ש לפרש לשון הש"ך סק"ו וז"ל מעל' וא"כ לפי דעתו (ר"ל של הש"ך בס"נ) אף אם רואה שנפסקו ואינו בקי בנתעכלו הי' ראוי להתיר מטעם ספק השקול לכך כתב הש"ך וכו' לאסור אף בהפ"מ מחמת צירוף דעת הי"א דאין אנו בקיאין ע"כ, והלא דברי מעל' הם לדעת הנו"ב דאינו בקי בנתעכלו היינו שהוא אינו בקי וא"כ איך אפשר להתיר מטעם ספק השקול מבלא דעת הי"א דאין לך ח"ח יותר מזה שהוא בעצמו אינו בקי ופשיטא דבכה"ג דלית מאן דפליג דהוי ח"ח. וגם בנשבר איך סמך להתיר דסוף סוף הרי הוא סח"ח. אמנם באמת גם לע"ד נראה כדעת הנו"ב. ובהעיר עוד דאל"כ למה לו להזכיר כלל הבקיאות בנתעכלו והיל"ל בקיצור ואם נפסקו אסור אף בהפ"מ. וע"כ הנראה דכונת הש"ך דודאי אם ברור להמורה שיוכל להעמיד על דעתו שלא נתעכלו אף שנפסקו יוכל להקל בהפ"מ ודייק לי' ז"ל הכי ממ"ש רמ"א על דעה זו בכללה וטוב להחמיר במקום שאין ה"מ מכלל דבה"מ הכל שרי. אך כשרואה שנפסקו שזהו דבר הנראה לעין ואינו בקי בנתעכלו ר"ל אינו בקי כ"כ להעמיד על דעתו שלא נתעכלו אף שנראה לו לאומדן דעתו שלא נתעכלו. וסד"א דאפי' בכה"ג לא חיישינן להך וי"א דאנן לא בקיאינן ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ושרי אהא קאמר דכולי האי אין להקל נגד הבה"ג והפוסקי' דאין אנו בקיאין אף במקום הפ"מ. משא"כ בנפסק אין שייך בקיאות כלל במקום הפ"מ ואם רואה שלא נפסק פשיטא דיש לסמוך על ראייתו אבל בנשבר דעתו ז"ל להקל אם נראה למורה שלא נתעכלו אף שאין בקי כ"כ דבהא י"ל בהפ"מ על הפוסקים דשמוט אינו כשבור ולא מטעם ס"ס דהא קודם זה בס"ק פקפק הוא ז"ל בס"ס מחמת ת"ח אלא דכאן י"ל כדאי הם כל הפוסקים הראשונים ז"ל שלא הזכירו נשבר כלל לסמוך עליהם הם כשנראה למורה שלא נתעכלו אף שאין יכול לעמוד על בקיאותו וק"ל ומה שחקר רומע"ל למצוא חזקה טובה בתרנגולת זו. יפה כוון לענ"ד דודאי מסתברא דנולדה שבורה סמוך לגוף אין לאסור בזה. ובל"ז בנידון השאלה שנקשר שע"ש עדות ברורה היא זו שלא בתולדה נעשה השבר ונראה לעין הוא אך איני יודע מה יועילנו זה כי פשוט הדבר שאין לנו לסמוך בכה"ג על היתר הספיקות בשם ספק השקול בשגם מ"ש מעל' בשם הת"ש לא ידעתי מקומו ובסי' כ"ט סק"א ובפרט בסופו כתב להדיא איפכא וז"ל כ"ז לשיטת התוס' אבל לשיטת ר"י לעולם בדאיכא ריעותא אסורה ולא מועיל שום חזקה אפי' חזקה ברורה כשהספק שקול וכו' ולכן אין לשום מורה להקל בשום ספק בעולם כ"א המפורש בפוסקי' דאי' שוקל לשקול במאזני צדק אם הספיקות שקולים וכו' ובקל יכול לטעות בזה ואין להורות בזה כ"א לצורך גדול ובעיון היטב עם חברים מקשיבים ועפ"י שיטת המחמירים דדאורייתא הוא עכ"ל בסק"א. והארכתי בהעתקת כל לשונו ועצה טובה **חסר כחצי שורה מגכי"ק** באתרא שאינן בני תורה אין למהר לסמוך להיתר על סברות כאלו אם לא בדבוק חברים **חסר כחצי שורה מגכי"ק** כראוי בסברא ישרה וברורה ובכה"ג אם היו מקילים בנשבר שאין לאיסורו עיקר ויסוד גדול בפוסקי' כשהעו"ב שלם בלא ריעותא כו' לא היו מזחיחין אותם והכל לש"ש אך לא להיות דן יחידי בזו ובכיוצא בזו. ובפרט בסביבותיהם האגרת הלזה לא נגמר ביום כתיבתו ובתוך כך נזדמנה לפני נסיעה ונתעכבתי קרוב לשני שבועות וקודם ש"ק העבר באתי לביתי. ובהיותי בדרך עמדתי קצת על בירור ענין השאלה בגט דהארדני שלא זו בלבד שהכניס דמתקרי בין שני השמות מעריסה ושנקראת בהם בפי כל אף גם שהשם הקבוע ורובא כמעט כולם קרו לה נתהפך בכתיבת הגט לכתוב השני ראשונה ועל הראשון כתבו דמתקרי. גם ראיתי דברי תשובות טור האבן. וכל עיקר בנינו בראיותיו מדברי הראשונים ז"ל וידוע דבזמן הראשונים ז"ל לא היו רגילים כלל בשני שמות מעריסה. ובפירוש דברי הרמ"א וד"מ להשוותו עם מ"ש בסדר גיטין שלנו יעויין בתשו' אדמו"ר נב"מ ומסיק בפשיטות לפסול הגט דשרה לאה. אבל באמת בשאלה שבתשו' טור האבן הוא ביצחק צבי ונק' בפ"כ יצחק הירש. וזה הענין קרוב הוא לספיקו של הב"ש עיין תשו' אדמו"ר הנ"ל בסופה. משא"כ בנידון השאלה דהארדני ובפרט שגם נעשה ההפך וכו' כנ"ל ע"כ אין בנו כח להכשיר הגט הזה. והראוי לכל אשר לאל ידו ונגע יראת אלקי' בלבו להשתדל גט אחר ממנו:

ושלום מעלתו יגדל בנפשו ונפש דוש"ו וכו'

יצחק אייזיק בלאאמ"ו מוהרר"מ הלוי עפשטיין יום כ' י"ט תמוז תקפ"ט האמי'.